

Den større sociale arv og det aflyste generationstyveri

INDLÆG

27.10.2022

Af forskningsprofessor Rasmus Landersø
ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed

De færreste målsætninger kan finde opbakning fra alle på tværs af politiske skel. Men blandt undtagelserne er, at hver generation skal have bedre fremtidsudsigter end de forrige, og at vores muligheder i livet ikke skal være begrænsede af vores familiebaggrund.

Hvordan det går med at nå disse målsætninger, har jeg i samarbejde med forskere fra University of Chicago – heriblandt nobelprismodtager James Heckman – undersøgt i et nyt studie.

Vores resultater viser, at yngre generationer kan forvente at blive bedre stillet gennem livet, end deres forældre kunne, da de var på samme alder. Men samtidig viser vi også, at det hidtil er blevet undervurderet, hvor meget børns muligheder i livet afhænger af deres familiebaggrund. Med andre ord: niveauet af velfærd vi har udsigt til, er steget på tværs af en generation for alle grupper i samfundet – men hvem, der havner i toppen og bunden af samfundet, er mere ulige end hidtil antaget.

Et nyt syn på social arv

Forskning har igen og igen vist, hvordan børns liv varierer alt efter deres forældres indkomst. Men forskningen har været begrænset af, at forældres indkomst har været opgjort over en relativ kort periode i børnenes opvækst.

Og mere grundlæggende har fokus i tidligere undersøgelser været på ting, der er foregået. Fx kan vi som forskere se på en families indkomst, mens et barn var 5-15 år. Men hvordan det går over de næste ti år, ved forældre til 5-årige børn jo ikke med sikkerhed, når de skal vælge skole, bopæl, hvor meget de arbejder osv. De valg vi træffer i disse sammenhænge, baseres på vores forventninger til fremtiden.

Når vi ændrer perspektivet og i stedet analyserer, hvordan det går børn alt efter, hvilke fremtidsudsigter deres forældre havde på et givent tidspunkt – fx jobsikkerhed, indkomststigninger eller -fald, mulighed for at låne, syn på samfundets tilstand mere generelt – viser der sig et andet billede. Her er ulighed blandt

børn alt efter deres familiebaggrund mere udtalt. Uligheden gør sig ikke kun gældende for karakterer i skolen og fuldførte uddannelser men også for sandsynligheden for at komme ind på en kriminel løbebane og udvise anden risikoadfærd.

Uddannelses rolle

Breder vi fokus ud, og ser på samlet ulighed i velfærd, som børn kan forvente at have gennem hele livet, er det omkring 50 procent, der kan tilskrives forskelle blandt deres forældre. Størstedelen af dette skyldes sammenhængen mellem forældres og børns uddannelse.

Når forældres uddannelse er helt central for børns muligheder i livet skyldes det bl.a., at uddannelse er forbundet med højere og mere stabil indkomst livet igennem – altså bedre og mere stabile fremtidsudsigter gennem deres børns opvækst.

Livet leves forfra

Det kan måske lyde godt at sidde som 70-årig med en stor formue og se tilbage på livet. Men det fortæller intet om rejsen dertil. De yngre generationer kan se frem til et større og mere sikkert indkomstgrundlag med færre udsving end deres forældre kunne. Dette skyldes ikke kun, at arbejdsmarkedet og Danmarks økonomi generelt er stærkere i dag end for 30-40 år siden. Det skyldes også den lettere adgang til lån og lavere renter, som giver bedre økonomiske muligheder end tidligere.

Usikkerhed om fremtiden

Vores resultater viser også, at jo mere man værdsætter sikkerhed omkring fremtiden, jo større har stigningen i den forventede velfærd været gennem de seneste generationer. Men det betyder ikke, at uligheden er faldet. Det er blevet lettere at låne penge, men det er især kommet personer med udsigt til en høj indkomst senere i livet til gode.

Men vi kan selvfølgelig ikke spå om fremtiden. Er inflation og rentestigninger vedvarende eller forbigående? Vil krige og pandemier påvirke os om 10 eller 20 år? Forværres de økonomiske perspektiver i Danmark permanent, vil konklusionen om de næste generationers fremtidsudsigter set i forhold til tidligere generationer skulle modereres tilsvarende.

Sikkerhed om social arv

Derimod vil konklusionen, "vi har undervurderet den sociale arv" ikke blive påvirket, hvis de generelle samfundsøkonomiske perspektiver ændres. Dette skyldes, at konklusionen handler om, hvem i en given generation, der klarer sig hhv. bedst og dårligst.

Om man havner i samfundets top eller bund, er stærkt præget af ens forældre. At omkring halvdelen af ulighed i den forventede velfærd gennem livet går igen på tværs af generationer – hvilket primært kan tilskrives social arv i uddannelse – står i stærk kontrast til ambitionen om, at muligheder i livet ikke skal være begrænset af familiebaggrund.

Uligheden skyldes mange faktorer gennem barn- og ungdommen. Vores resultater peger på en gennemgående ulighed i muligheder, som givetvis vil kræve markante og langsigtede indsatser, hvis det skal ændres betydeligt.

Men vores resultater viser også, at man kan opnå velfærdsloft på andre måder. Hvis målet ikke handler om ulighed inden for en generation, men i stedet om, at så mange som muligt skal leve et bedre og mere økonomisk sikkert liv end deres forældre, er vi godt på vej.